

Н. В. Бондарчук,

к. е. н., доцент кафедри обліку і аудиту, Дніпропетровський державний аграрний університет

КЛАСТЕРНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА РОЛЬ У НІЙ ДЕРЖАВИ

У статті розглянуто зміст кластерної форми організації господарювання, досліджено роль держави та визначено механізм формування кластерів.

Ключові слова: кластер, державне управління, кластерна форма організації господарювання, кластерний підхід.

ВСТУП

У сучасних умовах економічний розвиток неможливо уявити без розвитку інноваційного, особливо враховуючи негативний вплив на економіку країни світової економічної кризи. Становлення країни як високотехнологічної конкурентоспроможної держави неможливе без впровадження новітніх конкурентоспроможних технологій.

На сьогодні в Україні рівень інноваційної активності, впровадження інновацій та відтворення ринкового сегмента виробництва інноваційної продукції залишаються недостатніми для забезпечення інноваційного прориву національної економіки.

У таких умовах стрижнем сучасної української моделі конкурентоспроможності економіки має стати реалізація інноваційної моделі структурної перебудови економіки, а в подальшому — реалізації стратегії економіки знань.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Кластерний підхід до структурування економіки, обґрунтування стратегій економічної політики й підвищення конкурентоспроможності країн, регіонів є загальновизнаним. Проблему формування кластерного підходу досліджували такі вчені, як Н. Булатова, О. Дишкант, О. Ілларіонов, А. Маршалл, В. Новикова, І. Толенадо, Д. Сольє, М. Портер, М. Шерешева та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

У ході дослідження спробуємо визначити зміст кластерів та визначити складові механізму формування кластерів в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для здійснення структурної перебудови економіки за інноваційною моделлю необхідно, перш за все, переорієнтувати державну політику з фінансової донорської підтримки окремих підприємств і галузей виробниц-

тва на створення привабливих умов і середовища для інвестування інноваційної діяльності та розповсюдження інновацій у всіх секторах вітчизняної економіки. Конкуренція потребує активного пошуку нових інвестиційних можливостей, ефективного використання ресурсів та застосування стратегії протидії конкурентам. Отже, класика сучасної економічної науки втрачає свою актуальність. На перше місце виходять кластери.

Кластери — це система взаємозв'язків фірм та організацій. Створення кластера компаній будь-якого сегмента економіки загалом може мати як зовнішні, так і внутрішні інвестиційні переваги. Компанії, які приймають рішення про створення кластера, прагнуть до посилення конкурентної позиції на ринку та усунення конкурентів; до підвищення бар'єра входження на ринок або на сегмент ринку для його потенційних учасників; до придбання взаємодоповнюючих, антициклічних та балансуєчих активів; до підвищення ефективності розміщення вільних коштів; до участі у прибутковому бізнесі; до використання існуючих управлінських навичок в іншому бізнесі; до диверсифікації ризиків; до зниження інформаційних і маркетингових витрат. При цьому компанії досягають так званого ефекту "синергії" — додаткової вигоди від об'єднання ресурсів компаній, що проявляється в наступних позитивних перевагах: збільшення доходів за рахунок розширення спеціалізації, поліпшення маркетингу та посилення позиції на ринку; зменшення витрат за рахунок вертикальної інтеграції та економії на взаємодоповнюючих ресурсах; оптимізація оподаткування; зниження вартості капіталу.

Слід, однак, зауважити, що поряд з ефектом "синергії" можуть виникнути і додаткові витрати, пов'язані з необхідністю уніфікації бізнесів та поєднання внутрішніх технологій. При вирішенні питання про створення кластера необхідно зважити весь комплекс позитивних і негативних факторів, які впливають на витрати бізнесів (позитивні фактори: збільшення прибутку, економія на податках, економія на спільних витратах; негативні фактори: витрати на придбання, можливі нега-

тивні наслідки зміни керівництва, витрати на уніфікацію технологій).

Сучасні великі інтегровані утворення можуть зберегти свої ринкові позиції в тому випадку, якщо вони будуть проявляти гнучкість, прагнути до комплексного підвищення ефективності всієї діяльності. Однак необхідні для цього умови дуже важко створити в рамках великих, організованих за функціональною ознакою, централізованих компаній. Конкурентні переваги можуть бути реалізовані більш успішно, якщо учасники кластера мають більше самостійності й можливостей для ініціативного підприємництва. Перехід до вільної ринкової економіки вимагає розробки стратегії розвитку кожного члена-учасника кластера.

У кластерній формі організації при загальній кооперації, централізації управління децентралізація проявляється в делегуванні підприємницької відповідальності членам-учасникам і перерозподілі відповідальності усередині члена-учасника. Крім того, у кластерах виконуються наступні умови для ефективного здійснення процесу децентралізації і управління: кластерне утворення в цілому і його учасники мають свою власну стратегічну мету, що, насамперед, виражається в підвищенні конкурентоспроможності; кластер має внутрішню єдність з розвинутою корпоративною культурою для стримування відцентрових тенденцій і збереження контрольованості діяльності членів-учасників; існує єдина інформаційна система управління; керівництво головної компанії має рішучість у прагненні надати членам-учасникам більшу незалежність. Тобто у кластері поряд з кооперацією присутня атмосфера конкуренції.

Об'єднання, створене у формі кластера, покликано забезпечити процес утворення фінансового капіталу в результаті інтеграції капіталів різноманітних складових суб'єктів кластера, конкретні форми, існування яких поєднуються в єдину систему господарювання. В основі такої схеми лежать об'єктивні передумови їх взаємодії на основі узгодження інтересів учасників консолідації. Фінансові структури, представлені у кластері банками, страховими, фінансовими, трастовими компаніями, пенсійними, інвестиційними фондами, депозитарно-кліринговими центрами, переслідують, у першу чергу, мету підвищення ефективності використання фінансових ресурсів шляхом диверсифікованості їх використання.

Фінансові інститути націлені на швидке одержання прибутку від експлуатації капіталу. Фінансові інститути, що мають вільні кошти, намагаються зайняти своє місце в системі роботи із промисловими підприємствами й забезпечити участь у власності підприємств, що мають перспективу розвитку. Зацікавленість банку пояснюється розширенням кола клієнтів, що обслуговуються постійно; можливістю участі в розробці стратегії розвитку підприємств-учасників; можливістю вибору пріоритетних напрямів вкладення фінансових ресурсів (у тому числі управління фінансовим портфелем учасників, здійснення трастових і лізингових операцій); додатковими пільгами по податках; підвищенням іміджу банку з боку громадськості.

В умовах загострення конкуренції, збоїв у системі взаєморозрахунків, порушення виробничих зв'язків вимагає корінної реорганізації підприємств, особливо гостро відчувається державна підтримка. Одним з можливих

шляхів вирішення проблеми є реалізація довгострокових інвестиційних та інноваційних програм для промислових підприємств. Це може проявитися у створенні нових кооперативних форм — кластерів. Основний інтерес вступу до кластера промислових підприємств полягає в підвищенні конкурентоспроможності своєї продукції і реальних можливостей до виживання у нових економічних умовах. Участь банку в кредитуванні поточної діяльності підприємств-учасників кластера дозволить зменшити час обігу коштів, вирішить проблему неплатежів, не випускаючи в обіг додаткові фінансові ресурси, замінюючи гроші іншим платіжним засобом; зменшить відсотки за кредитами. Цим досягається високий рівень ефективності фінансової схеми кластера. Побудова фінансово-технологічних схем навколо банків з відкриттям кредитних ліній, заліком взаємних вимог зменшить загальну потребу у ресурсах відповідно здешевить виробництво і знизить загальну потребу в обігових коштах на 3—5%.

Основною метою державного управління в стратегії створення кластера є створення кооперації, об'єднання довгострокового характеру, спрямованого на формування і виконання спільних програм на ринку. Реалізація цієї мети передбачає побудову стратегічної структури кластера у вигляді блоків, між якими має бути досягнутий такий ступінь координації, що дозволить надавати повний пакет банківських і фінансових послуг з метою регіонального інноваційного розвитку.

З метою визначення складу кластерних учасників необхідно представити комплекс регіональних кластерних ініціатив, організаційно-економічний механізм формування кластера, розробка якого складається в обґрунтуванні сукупності методологічних і методичних положень, що забезпечують вирішення його процедур і завдань. Механізм створення кластера — це взаємозалежний комплекс процедур і завдань з формування господарюючого суб'єкта, що функціонує на основі відповідної виробничої структури, фінансово-кредитних відносин його учасників і системи управління, який являє собою послідовність логічно пов'язаних етапів:

— підготовчого (розповсюдження інформації про ініціативу, залучення зацікавлених сторін, обґрунтування потенціалу створення кластера в результаті узгодження економічних інтересів потенційних учасників);

— дослідження ринкових умов формування кластера і ухвалення інституційно-організаційних засад партнерства;

— оцінка намірів, конкретизація стратегії співробітництва та кластерної взаємодії, формування критеріїв ефективності та системи контролю результативності кластерної взаємодії, визначення плану спільних дій учасників кластера.

Принципова схема побудови кластера із погляду складу учасників включає три блоки: фінансовий, промисловий, сервісний (обслуговуючий).

1. Промисловий блок створює група підприємств, що здійснюють виробничу діяльність в одній або декількох галузях суспільного виробництва.

2. У фінансовий блок входять різні фінансово-кредитні організації: комерційні банки, інвестиційні, лізингові, страхові, фінансові, трастові, пенсійні фонди і компанії, які виконують функції фінансового обслуговування членів кластера, залучення та акумулювання коштів,

оптимізації управління фінансовими ресурсами, розробки і здійснення інвестиційної політики кластера.

3. Сервісний блок залежно від стратегії кластера включає торгово-посередницькі організації, аудиторсько-консалтингові фірми, науково-дослідні й дослідно-конструкторські організації, підприємства транспортно-обслуговування й так далі.

Схема створення кластера конкретизується залежно від цілей і стратегії учасників, характеру прояву факторів зовнішнього середовища, суб'єктивних умов функціонування кластера. При створенні кластера умова регулюючої ролі держави здобуває виняткову роль. Це зумовлено рядом причин. Насамперед, інтеграція, об'єднання фінансового і промислового капіталу при формуванні конкурентоспроможного кластера вимагає тривалого часу. Це пояснюється відсутністю досвіду та нестачею у підприємств, банків й інших фінансових інститутів вільних коштів. За наявності досить великої фінансової структури і підтримки держави в особі владних структур цей процес може бути значно прискорений. Це дозволить надати процесу кластеризації цілеспрямованого руху. Фінансовим структурам і державній адміністрації області варто ініціювати пошук економіки, визначити принципи, напрямки її реструктуризації та розвитку кластера, перетворюючи їх у конкурентоспроможні господарські утворення.

Узагальнюючим критерієм фінансово-економічних перспектив участі у кластері є підвищення ефективності їх діяльності за рахунок реструктуризації виробництва і раціональної організації взаємодії учасників, що забезпечують конкурентоспроможність підприємств.

У виробленні стратегії кластера основна мета полягає в упорядкуванні зв'язків її членів-учасників і досягненні прозорості, що полегшить діяльність кластера щодо залучення інвестицій, пошуку стратегії й партнерів.

Зазначимо низку переваг, які є специфічними для об'єднання банків, страхових компаній, пенсійних фондів у рамках кластера: подібність технологій управління активами та оцінки ризиків; можливість об'єднання персоналу і технічних засобів, які використовуються для управління та оцінки ризиків (як відомо, програмні продукти, що використовуються для моделювання та прогнозування ризиків, а також утримання висококваліфікованого персоналу, що здійснює оцінку ризиків, є досить дорогими, тож об'єднання бізнесів може сприяти суттєвому скороченню таких витрат); зменшення

транзакційних витрат по всьому циклу руху грошей від їх залучення до розміщення, мінімізація та диверсифікація фінансових ризиків; залучення стабільних довгострокових ресурсів для банків; можливість поліпшення якості та ефективності управління ресурсами і притаманними їм ризиками для пенсійних фондів; можливість створення уніфікованої фінансової торгової марки.

Сфера взаємодії страхових компаній і банків дуже широка — це: страхування специфічних банківських ризиків; ризиків, що виникають в інвестиційних проєктах та інших операціях з клієнтами; страхування заставного майна при іпотечному і споживчому кредитуванні; страхування життя позичальника; страхування вкладника; спільні продажі банківських і страхових продуктів.

ВИСНОВКИ

На нашу думку, кластерний підхід здатний принципово змінити зміст державної політики. У цьому випадку зусилля уряду повинні бути спрямовані не на підтримку окремих підприємств і галузей, а на розвиток взаємовідносин: між постачальниками і споживачами, між кінцевими споживачами і виробниками, між самими виробниками й урядовими інститутами тощо. Успішність кластера має визначити ринок, а не рішення уряду. Державна регіональна влада має виступати у ролі координатора діяльності, створюючи сприятливі умови для результативної кластерної співпраці.

Література:

1. Портер М.Е. Международная конкуренция / М.Е. Портер. — М.: Международные отношения, 1993. — 495 с.
2. Портер М.Е. Конкуренция / М.Е. Портер. — М.: Издательский дом "Вильямс", 2005. — 608 с.
3. Рябченко Ю. Кластеры — как инструмент повышения конкурентоспособности региона / Ю. Рябченко // Регионы России — инвестиционная привлекательность и кредитоспособность. Материалы круглого стола, г. Москва, 11 июля 2006 г. — М.: Совет по национальной конкурентоспособности, 2006. — С. 5—21.
4. Ялов Д.А. Кластерный подход как технология управления региональным экономическим развитием / Д.А. Ялов // Журнал "Компас промышленной реструктуризации". — 2003. — №3. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.compass-r.ru/magaz/3-2003/1-3-2003.htm>.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2010 р.

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДОНБАС ДЕ-ЮРЕ", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"